

A „Vasárnapi Ujság“ hetenként egyszer egy nagy negyedrévű iven jelenik meg. postal uton a „Politikai Ujdonsagokkal“ együtt csupan csak 3ft. pp. Az előfizetés — Előfizetési díj július—decemberig azaz : 6 hónapra Buda-Pesten házhoz kuldvé vagy díj a „Vasárnapi Ujság“ kiadó-hivatalához (egyetem-utca 4. sz.) bérmentve utasítandó.

Dr. Balassa János.

Hazánk legnépszerűbb s legszerencsésebb orvosa, a magyar egyetem orvosi karának egyik legérdemduzabb tagja, az orvosbeszétben elismert tekintély.

Nem minden ok nélkül választottuk a mostani időpontot a jelen arczkép közzétételére.

— Elvitázhatlan tény, hogy szellemi törekvéseink általános ébredése között, az orvosi tudomány, a hazai gyógyművészet is újabb lendületnek örvend napjainkban, még pedig — a mit lehetetlen örömmel nem idvezelnünk — nemzeti alapokon. Az alig öt hónap óta megjelenő s tapintatosan szerkesztett „Orvosi Hetilap“, most hosszas elnémulás után, újra megszólaltatá hazánk e szakbeli tudományos férfiait. Ez hirdeti ismét a külföldi tudományos orvosi világ tanulmányait s fölfedezéseit; terjeszti meghonosítja közöttünk az okoskerü kórbuvarlatok elveit és eljárását, megörökíti hazánk javára kitünő szakemberek tapasztalatait; ébren tartja honunk minden vidékén a tudományos haladás és nemzeti miveltség iránti részvétet; értékesíti tanintézetek s kórodáink tanulságos anyagát; közremunkálkodik honunk egészségi viszonyai és kincsei megismerésére és az orvosi hivatás tudományos és erkölcsi emelésére. — Hasonló célok előmozdítására törekessznek ezen kívül a „pesti orvosok egyesülete“ és sok tekintetben a „kir. m. természettudományi társulat“ is. — Ugy tetszik, mintha orvosaink ezen egymás és tudományuk iránt ébredő figyelmé, inkább igénybe venné jelenleg irányukban is a közfigyelmet. Ha ez igaz — a mit pedig tagadnunk nem lehet — akkor mulhat-

lanul azon férfun akad meg először is szemünk, kinek arczképét mai soraink mellé iktattuk. Benne a hazai tudományosság egyik szellemduz, bátor és sükerduz harczosát tiszteljük.

Az ő nevének hatásával s tudományos czikkével nyitá meg az „Orvosi Hetilap“ is új pályáját.

Balassa János, pesti orvos- és sebésztudor, szülész-mester és mütő egyetemi tanár atyja evang. lelkész volt Tolnamegyében Szent-Lőrincz községben, hol ő is született 1814-ben május 5-kén. Legelső tanulmányait a szülőhelyén létezett algymnasiumban, a továbbikat pedig a soproni és pozsonyi főiskolákban végezte folyton kitünő sikerrel, melly szép szellemi tehetsége iránt jó reményeket öntött mind tanítóiba, mind tanuló társaiba. — 1832 ben Pestre jött az egyetemre, az orvosi tudományokat hallgatandó. Három évet itt, kettőt pedig a bécsi egyetemen töltvén, szigorlatát is ez utolsónál tette le 1838-ban, olly sikerrel, hogy a bécsi egyetem jelesb tanárai figyelmét is leköté maga iránt. 1839-ben a bécsi cs. k. mütőintézetbe vétetett fel s itt a híres Wattmann József tanár kitünő mütő (opérateur) oldala mellett két évig önképzésére minden alkalmat a legnagyobb igyekezettel törekedett felhasználni. Ugyan Bécsben 1841-ben a közkórház egyik sebészi osztályának másodorvos-

Balassa János.

sává nevezetett, hol egy évig önállóan működött, mint helyettes főorvos. 1842-ben a bécsi egyetemenél második gyakorlati sebész tanszék állittatván föl, erre ő rendeltetett segéd tanarul, 1843-ban pedig a pesti egyetemhez nevezetett ki gyakorlati sebész tanarrá.

Ismeretes volt már ekkor neve hazánkban leginkább azon orvosok előtt és által, kik gyakorlati tanulmányéveiket Bécsben töltvén, alkalmuk volt tudományosságát és szívélyes bánásmódját, s emberszerető indulatát megismerni. Közörmel fogadta azért a magyarországi orvosi közönség, kineveztetését nyereségnek tartá úgy az egyetemre, mint az orvostudományra nézve a hazában. E reménye szerencsés valósulásnak is örvendett.

Mielőtt azonban e tanszékét elfoglalta, tudományos utazásra indult külföldre s ott hosszabb időt töltött orvosi tapasztalatainak gazdagítása végett, leginkább Párisban, mely szakára nézve legkedvezőbb helyet s alkalmat nyújtott. Mint a pesti egyetem tagja és tanára, több egyetemi hivatallal is meg lön tisztelve.

Mint műtő, a képlő műtételekben honunkban korszakot alkotott. Bátor műtételeit nem egyszer olvashatjuk a lapokban főlemelve s egész sereg azok száma, kiknek életét, egészségét megmenté vagy kiket, nyomorék tagjaik helyreállításával az emberi társaságnak ismét visszaadott.

A sebészetet, mint a tudomány jelen kifejlésének színvonalára emelkedett sőt azt tovább vivő tanár adja elő tanítványainak, kik egyaránt tisztelik benne a tudományt és szeretetreméltó nyájas tanítót.

Hire és hatásköre nemcsak hazánk, de a birodalom határain is túlterjed. Több ízben történt már, hogy a hon határain túl is kénytelen vala orvosi tanácsait előkelő betegeknél alkalmazásba venni.

Roppant elfoglaltsága közepett, még orvosi magyar irodalmunk gyarapítására is szerez magának időt. 1844-ben egy becses könyvet bocsátott közre, melynek czíme „Gyakorlati sebészet.“ 1853-ban pedig a „Hassércekről“ írt egy felvilágosító képekkel diszitett munkát, melynek többi között az is szól jelessége mellett, hogy Bécsben német fordításban is megjelent. Ezekon kívül fontosabb gyakorlati sebészi műtéteit az orvosi tudomány gyarapítására, folytonosan közölni szokta a hazai és külföldi orvosi lapokban.

A bő szüret.

Kurtafalvi szőlőhegyen
Szüretelés nagyban megyen,
Azaz hogy csak menne nagyba,
Ha nem hagyták volna abba.
Hajaha!
Most jön még csak a java!

Megkezdették, annyi igaz,
Ebben volna egy kis vigasz;
Folytatnák is, a mint illik,
Ha vón szőlő tudniillik.
Hajaha!
Most jön még csak a java.

Üres a tő, gyéren hajta,
S a mi kicsiny volt is rajta,
Leolvasták azt régóta
Kit a madár, kit a róka.
Hajaha!
Most jön még csak a java!

Csak három fűrt maradt rajta,
Az is holmi veszett fajta,
Ollyan kemény, olly savanyú,
Csupán nyulat löni való,
Hajaha!
Most jön még csak a java!

Egy a papé lett belőle,
Ki majd beteggé lett tőle;
Másk jutott a kántornak,
— Könyei még most is folynak.
Hajaha!
Most jön még csak a java!

Présbe került a harmadik,
S szoritották három napig,
De csak nem jött annak leve,
Hanem a prés megrepede.
Hajaha!
Igy maradt el a java!

Vida József.

A vitéz székely nemzet részletesb ismertetése. *)

A székely nemzet eredeti alkotmányánál fogva egyforma nemesi joggal bírt, a mint ezt törvénykönyvbe is látjuk ígatva, a (Hármas k. III. r. 4. cz.) Azonban minden egyen-joguság mellett is a társaságban élő emberek idő multával egymástól elütő megkülönböztetéseknek jöttek alája, így történt ez a székelyekkel is. Már csak azon oknál fogva, hogy béke idején a közhivatalokra magokat mások felett érdemesítették, készültségök által a köznapiság köréből mintegy kiemelkedtek; midőn pedig a hazát veszély fenyegette, ennek védelmére a birtok, és más harcz-képességi arány szerint nem egyenlő mértékben vett minden székely részt a csatában: innen önkényt fejlődött ki azon megkülönböztetésnek módja, minél fogva a közfelkeléskor lóval kiállottak „lőhfő“ = lófő; a gyalog menők „giarhlag“ = gyalogszékelyeknek nevezettek. Erre vonatkoztak az ugynevezett „lustrák“ is, a midőn a fejedelmi kiküldöttek számba-

vették, és képesség szerint megállították, hogy kiki milly mértékben, lóval-e, vagy gyalog? vegyen részt a haza védelmében.

Régi, s leghitelesebb történetiróink szerint legelső, és legrégebb megkülönböztetési elnevezéseik a székelyeknek: „lőhfő“ és „giarhlag“. Ezen elnevezések a római nyelv meghonosodása által egy értelműekké lettek a „primipilus“ = „lőhfő“, és „pyxidarius“ = „giarhlag“ kifejezésekkel.

Primipilus = lófő, úgy látszik az oka ezen elnevezésnek, mert a lőfőosztályhoz tartozó vitézeknek fejenként — viritim, capitum — kellett mint lovagoknak a közfelkeléskor megjelenni. Mint történetiróink mondják, e rendhez a legdaliásabb, legharcziasabb vitézek soroztattak a „lustrák“ alkalmával, és mintegy gyakorlati intézete volt a magasbra, a: „primori“ rendbe juthatásnak a harcmezőn szerzett érdeméknél fogva.

Pyxidarius, plebeus, a fejedelmi iratokban gyakran pedites-pyxidarii = község, kösség, köznépek, kösségek, mint katonák: gyalogok, darabontok. Ezen osztály a legnépesebb volt, s közfelkelés alkalmával a gyalog tábornok ezen osztálybéli vitézek alkották. Darabontoknak ezek közül azok nevezettek, kik várak, fejedelmi udvarokban szolgálatot tettek, vagy nemzeti közmunkákra használtattak. Némelyek utászok voltak, mások mezei rendőrök, az akkori rendszer szerint, táborszer-hordozók stb. Az illy szolgálattevők közül sokan ráunván a terhes, és bajjal járó közmunkára, földesuri szolgálatra eladták magokat, és az 1608. diki szeptemberi gyűlés azt határozta ezekre nézt, hogy „cirkáltassanak“ azaz: irasának össze, és tétessenek szabadokká gyűlési határozat következtében; ha pedig valamelyik újból eladná magát, „halál fia legyen“.

A legelső osztály, az úgy nevezett „parasztok“, vagy „jobbágyok“ osztálya, hogy mikint keletkezett a székelyek között — a nemzet szomorú történelme eléggé igazolja. Midőn például Ferdinánd, és Maximilián részén állva, mint legyőzöttek térnek vissza, a szászsebesi gyűlésben szabadságaiktól megfosztatnak; a fejedelem, és mágnások szolgálata alá rendeltetnek „parasztok“, neve alatt. Ez történt máskor is, az udvarhelyi „székely támad“, és „székely bánja“ várak elnevezései ennek szomorú emlékei. Azok, kik 1599-ben a fejevári gyűlésben elébb elvesztett szabadságaikat visszanyerék, „libertinusok“nak nevezettek.

A legfelsőbb néposztály a „primori“ rend volt. Ugy látszik, hogy a „primori“ elnevezés későbbi időkben vette eredetét, midőn már a rendhez számíthatók annyira számosak és kiemelkedtek váltak, hogy a történelem külön nevezettel emlékezhetett rólok. A polgári társaságban mindenkor szükség volt olly egyénekre, kik mások helyett gondolkozzanak, és a haza közös ügyeit jó, és balsorsában intézzék. Ezek béke idején közhivatalokat viseltek, harcziás időkben pedig a fejedelem oldala mellett, és a táborok élén mint vezetők állottak, szerzett érdemeik utján megkülönböztetést nyertek, és hol „főnépeknek, főnemeseknek, nemesi rendnek“; hol egyszerűen csak „elsőeknek“ neveztetnek; latin nyelven pedig „primores“, primorok.

A „primorok“, minthogy gazdagok is voltak, képességek és befolyásuknál fogva mind polgári, mind katonai hivatalokra egyenes úton eljuthattak; közülök voltak minden hivatalnokok: tábornokok (generales), várkapitányok (capitanei), csapatvezérek (ductores), zászlósok (vexilliferi). — Polgári tisztviselők: királybírók (judices regii), szék-ülők (judices sedis), dulók (commissarii), falusbírók (praetores pagentes). Ezen utóbbi hivatalt azonban a közelebbi időkben primipilusok és pyxidariusok inkább viselték, és a rendes katonaság felállítására óta az ugynevezett „jobbágyok“ közül is a külön törvényhatóságához tartozás miatt voltak falusbírók; ezek hatásköre azonban csak a jobbágyokra terjedt ki, a katonasághoz tartozóknak külön falusbíróik voltak; a hol pedig a katonaság nem volt felállítva, mint: Udvarhelyszéken, Marosszéken, ott közös falusbírók voltak.

Jelés és hiteles történetirónk Benkő József állítja, mikép: az általa kutatott történelmi lapokon csak a „lőhfő“ és „giarhlag“ nevezetek fordulnak elő a régi időből; mindazonáltal, ha névleg nem is, de — mint ő mondja — tárgyilag meg volt a harmadik rend is, és történelmileg befolyt a nemzet életébe azon elhivatásnál fogva, melylyel a nemzet közös, és terhes ügyei intézésében előharczosokként állottak, hivatali tekintély, és megkülönböztetett helyzetöknél fogva a „primipilus“, és „pyxidarius“ osztályok felett kiemelkedve idő multával „primorok“nak kezdetek nevezetni. Ide járult az, hogy a harcmezőn magokat kitüntető kiváltság-le-

*) Rövidebb ismertetés megjelent a V. U. 1856 évi 45., 46., 47. számaiban. Szerk.

véllel, és birtok-adományozásokkal lettek mások felett „primorok“ká, s így mindig szaporodott időről időre ezeknek száma, annál többre, hogyha ide számítjuk még a „primorok“, és „primipilusok“ között mintegy középen álló ugynevezett „ármálisták“ at; olly fejedelmi kiváltságos-levéllel bírókat, mellynek erejénél fogva a közterhek, és adók alól mentesek voltak. Időnként keletkeztek ezen kiváltságok — birtok-adományozás nélkül, — és idő multával nagyrésztben el is veszték volt; különösen 1711-ben a Rákóczi legyőzése után ezen kiváltságok nagy része már érvénytelen lett.

Egyik néposztályból a másikba, az alsóbbakból a legfelsőbbre juthatás különféle uton és módon történt. Erre alkalmul szolgáltak a „lustrák“, „mustrák“, a fejedelmi okleveles donatiók, ármálisták; mind ezek azonban Benkő József szerint t. i. az okleveles kiváltságosítások Erdélynek Magyarországtól elválása után jöttek létre a székelyföldön.

Még egy más utját is találjuk a „primori“ rendbe juthatásnak a mint t. i. a szék tisztviselői közé kisebb-nagyobb számmal vétettek fel az alsóbb osztályokból. Megtetszik ez az 1505-dik évi Udvarhelyszék városi általános nemzeti gyűlés jegyzőkönyvéből, hol ez áll: „Elvégeztük és rendeltük, hogy az Udvarhely és Keresztur-széken lakó székely atyánkfiaiak, az elsőik közül négy embereket, és ugyanazon széken lakó lófejek közül tizenhármát a mi székely országunknak régi bevett autoritásából és hatalmából bíráknak, és az igazság kiszolgáltatásának véghezvitelére rendeltük, kik egy summában lesznek tizenheten, a kik mindenik székben, és országban akármilyen rendben lévő személyeknek személyeket és képeket viseljék.“

Ezen gyakorlat annyira bevett szokássá vált volt, hogy még a rendes katonaság felállítása után is minden időben voltak a szék tisztviselői között több, vagy kevesebb számmal a lovas, vagy gyalog katonaságtól felvett egyének.

Katonáskodási rendszer a székelyeknél a határőr katonaság felállítása előtt az volt, hogy valahányszor a szükség úgy hozta magával: fejenként, minden fegyverfogható férfi tartozott — közfelkeléskor — kiállni. Némellykor pedig meghatározott, hogy a nemzetnek hányad része. Így 1555—1597-ig a fegyvert foghatóknek $\frac{1}{5}$, annak utána $\frac{1}{20}$ része; máskor és mindenkor a szükség mérlege szerint változott. A primorok tartoztak annyi lóférség, azaz: annyi lóval és lovassal kiállni, a mennyi primipilátust bírtak, vagyis a hányszor meghaladta birtokuk az egy lóval felkelni tartozott primipilus birtokát. Ezt határozza az 1562-diki segesvári gyűlés: „Az fő népek is az ő rendjeknek és állapotjoknak mivolta szerént ki 3 lóval, ki 4-el, ki 5-el legyenek készen jó szerrel sbt.“ A primipilus egy lóval jól felfegyverkezve jelent meg, és ha lova nem volt, akkor mint gyalog a pyxidariusokkal állott ki (art. diaet. 1670) sőt volt eset, midőn a szükség úgy hozta magával, hogy illy fejedelmi rendelés adatott ki: „Si res postulaverit equis descendere, et more peditum fidelem patriae operam navare debeant, et sint adstricti.“ Hogy kellett felfegyverkezve lenni, az 1562 diki 3-dik art. tartalma ez: „lovakkal, pánczéllal, sisakkal, paizszsal, kópjakkal.“ A rendes katonaság idejében: minden huszár-familiából egy volt a rendes fegyveres katona, a gyalog familiákból pedig a hány arra való volt, bizonyos meghatározott éveken át mind rendes katona volt az „effectiv standban.“

Öltözet. Párduczos őseinkről úgy emlékeznek a történetírás, mint a kik nomád életök korában az általok vadászatkor elejtett állatok bőreivel ruházkodtak. E hazában megtelepedésük után mikor kezdették a kendertermelést, meghatározni nem tudom; hanem ez idő óta a székelyeknek mind két nemben ruházatjokat asztal-és ágyneműiket az általok termelt és feldolgozott kender, a párduc- s más vadállat-bőrök helyett a szelid juhbőrből, s gyapjuból készült kelmék, s más olesóbszerű boltiszövetkészítmények teszik. — Margit nap körül megnyirják juhaikat, és a nők aratás előtt elkészítik a fehér és szürke gyapjuból a kétféle posztót; a fehérből megványolás után lesz a maga nemében egy, és különös sajátságú — ugynevezett — harisnya posztó férfiak számára; a szürke posztót ványolás után vagy úgy hagyják, vagy feketére festik, s ebből aztán csinálják a Háromszéken „czedelének“, Csikban „zekének“ nevezett felső öltönyt; a háromszékiek s erdővidékiek „czedeléjé“ nek nyaka nines; a csikiak veres vagy kék posztó hajtókával borított nyakkal viselték a rendes katonaság ideje alatt zekéjüket; a gyalog katonák színe veres, a lovasoké kék, még most is kedvencz színezetök mellett maradván sokan viselik. Ugy látszik, hogy a „pri-

mipilus és pyxidarius rendeknek a régi korban is megvolt saját színek, és a rendes katonaság felállításakor ezen színek a lovas és gyalog katonaságnál nemcsak meghagyattak; hanem ugynevezett „hajtókákká“ váltak, zekéjük nyakán, harisnyájuk „vitézkötésein“, lábszáron végig lezsinóroztatásával kedvencz viseletté vált a gyalogoknál a veres, a lovasoknál a kék posztó és zsinóros színezet; a fegyvereseknek öltözetén hason színezet.

A férfi öltözetet kiegészítik a következők: télben juhbőrből készült csipőig érő, s testre gombokkal szorítható kis bunda, mellynek belső része gyapjas, külsője selyemmel kivarrott különféle színezetű virágokkal a szücsmester remeklését szemlélteti. Udvarhelyszéken és Erdővidéken nyárban is bundát viselnek; egyebütt pedig e helyett kék posztó kelméből készült hasonló szabásu mellényt, magyar nadrág-szabásu csinosan testre álló harisnyát a fennemlített fehérgyapju posztóból, selyem vagy más kelmenyakkendőt; műves napokon kender, vásár- s ünnepnapokon gyapot, gyócs kelmeingeket; szinte térdig érő hosszú száru csizmát, a szegény sorsuak marhabőrből általok készített bocskort, törpefejű, középszerű karimás kalapot, fekete vagy szürke — szár-csont középen még alól érő — ujjas zekét, czedelét. Mind ezek az itt közlött rajzból inkább kitetszők mint leírásból.

A nők öltözetét teszik: a csipőre kötött bő szabásu, fenn ránczokba szedett — ugynevezett „rokoja“, ha vékony szövet, — „szoknya“ ha szőr kelméből való; nem párisi divat; mert csak lábfejjig ér, a láb kilátszik alóla, szabadon, gyorsan léphetni tőle. — Csipőig érő mellény, nyitott nyak, és mell szabásu, melly alatt fehér, és kedvencz olajos tarka különféle színezetű nyakkeszkenő van emlőkre szoritva és fűzve, a mellény-gombokkal. A hajadonok szép nagy hajaikat egy fonadékban hátukon lelógva viselik, kedveseik által nekik ugynevezett „vásárfiában“ ajándékozott pántlikával — szalaggal — a haj-fonadék végében. Gyócs, gyapot, dolgozó napokon kendering; csinos, szárközepig érő száru csizma, a „rokoján“ vagy „szoknyán“ valamivel ezeknél rövidebb előruha, mit néhol „katrinczá“nak neveznek.

Az asszonyoknál is az említettek, aztán a nagy hajból fésűre tekert konty, e felett az egész főt elfedő ugynevezett „csepesz“ fekete selyem tafota, vagy atlaczból illy színű csipkével körülekítve.

* * *

Valamint öltözködésök egyszerű, úgy élet-módjuk is. Kedvencz — úgy nevezett — száraz ételeik a szalonna, meg az országszerete hires székely turó, különösen a csiki; szeretik a szalonnás káposztát is, aztán a tejes, turós puliszkát. Rendes italuk a borviz, igen ritka hely levén, hol savanyu vízforrás nem található. — Szesz italuk pedig a pálinka, bort csak ritkán, és a vagyonosabbak ihatnak, minthogy ők magok az éghajlat miatt nem termesztetik. Buza, rozs, árpa-kenyérrel élnek a szerint, mint módjuk van benne. A háromszéki, alsiki buzák hiresek, a krumplit nagyban termesztik, pityókának nevezik, kenyérliszt közé is megreszelve vegyítik, és különféle étkeket főznek belőle, sütve is eszik.

A farsang utolsó napjaiban igen sajátságos a székelyek életmódja, és vigsága. Ekkor ők csak templomba mennek, esznek, isznak, tánczolnak, és legkevesebbet alusznak. Van ekkor nagyszerű fogyasztása a leölt sertéseknek, a mézes-pálinkának, a placsinta, fánst, s egyéb kalácsnemeknek. Hamvazó szerdán meghamvaztatják fejeiket a katolikusok, s ezzel kigőzölög fejükből a farsangi mámor, s kezdődik a 7-heti nagy böjt, mellyet olly pontosan sehol nem tartanak meg hazánkban, mint itt. Karácsonkor megéneklik a házak ajtaja előtt egymást, az ének után bemennek, felmondják az ünnepi áldást, hol István, és Jánosok vannak, azokat felköszöntik, aztán foly a lakmározás. — Nagy Imre.

A biztosításról.

Irta SZÉKELY JÓZSEF.

(Folytatás)

III. Tűzkár-biztosítás.

Tűzbiztosító-egyletekkel már a középkorban találkozunk (1530 Londonban, 1545 Párisban), de ezek a földbirtok, épületek stb. tűz által szenvedett veszteségei alkalmával csak csekély segítyezést nyújtottak s hatáskörük leginkább azon helyre szoritkozott, a hol alakultak.

Németországban, úgy látszik, Szászország volt az első állam, hol ingatlan

javakat biztosítottak. Itt 1729. már általános tüzpénztárt találunk. A pénztár járandóságait egész országban, a hatóságok évnegyedenként szedték be; e járandóságok önkényesek voltak, mert a tűzkármentesítési pénzeket tetzés szerint szabták meg. Poroszország 1742. Braunschweig 1750. Hannover 1753. állítottak ily országos tüzpénztárakat, melyektől veszik eredetüket a most fennálló biztosítások.

Az ingójavak tüzelési biztosításának módja azonban kizárólagosan Angliából került hozzánk. Anglia ez intézeteknek bölcsője s a világkereskedés és más nagyszerű vállalatok keltették fel benne a biztosítás e nemének gondolatát. Első ilyen intézet volt a „Sun fire office“ mely 1710-ben 500 ezer font sterling alaptőkével öt ezer 100 fős részvényre alakult Londonban. Ezt követték aztán számos más társulatok, a „Royal Exchange“ „Phoenix compagnie“ stb.

Az első német nagyszerű tüzbiztosító-intézet ingó javak biztosítására nézve 1779 Hamburgban alakult, hatáskörét azonban csak néhány városra terjesztette ki, s az e nemű biztosítás Németország különböző országaiban, csak a londoni „Phoenix-compagnie“ Hamburgi átköltözésével kezdődött 1786. Ezóta ez intézetek évről évre szaporodtak és most milliárd tallérokra lehet tenni a biztosított ingósági értékeket. A tömegtelen társulatok versenyének lehet köszönni, hogy itt a biztosítás annyira elterjedt, s mindenkire nézve hozzá-férhetővé lőn. A német államok nagyobb részében maga a törvényhozás is, elég bölcsen, kiterjesztette gondoskodását a biztosításokra is. Bár a biztosítási intézetek használata naponként szokottabbá lett is, mégis különös, hogy résztvevői, jelesül az iparüző osztály nem is tartotta méltónak hogy egyéb után kérdezősködjék, mint hogy mennyi a biztosítási díj? Ha valaki biztosított, azt csak az ügynökök iránti bizodalomból tette, anélkül, hogy azon intézet bizonyosságát, mellyhez biztosítási díjával járult, megvizsgálta s magának a feltételekről kellő ismeretet szerzett legyen. S ebben kell keresnünk minálunk is az általános közönyösség okát a biztosítások iránt. Ha valaki a biztosítási díját befizette s a biztosítási jegynek (polize) birtokában van, többé aztán semmivel sem törődik.

Az 1842-ki hamburgi rémitő égés (5—8 majusig) bizonyos tekintetben fontos forduló pontot képez a németországi tüzbiztosító-társulatok történetében, ugy az igazgatás alakja, mint az intézet használatára nézve. Az égés által ugyanis egy kölcsönösen biztosító-társulat (Biebersche Association) egészen tönkre ment s e miatt Hamburg házbirtokosai még tán többet szenvedtek mint a tűz által, miután a deficit 10 millióra ment és csak 20% fizetethetett ki. Három részvény-társulatnál a részvénytőke nem volt elegendő a biztosítások fedezésére. Az ugynevezett hazai biztosító-társulat csak 80%-t fizetett s 5%-t helyezett kilátásba. A tengeri és tüzbiztosító-társulat pedig 75%-t is alig birt fizetni. stb. E nagy szerencsétlenség arra vezette a biztosító-társulatokat, hogy szilárdabb alapokra igyekeztek szert tenni; a díjtariiffák pontosabban meghatározottak; a „risico“ eseteit nagyobb szorgalommal vizsgálták, s a melly intézetek mindez elővigyázatoknak gyakorlati hasznát is kívánták venni, viszontbiztosítás által igyekeztek fedezni magokat.

Viszontbiztosítás vagy felülbiztosításnak nevezik, ha valamely intézet a veszély egy részét másra ruházza át. Ha például valamely intézet egy 100,000 tallér értékű áruraktárt biztosításban átvett s a risicot nem akarja egyedül viselni, biztosítja a 100 ezer tallér egy részét más intézetnél. S ezt ma mindenik intézet elvállalja a díj hasznáért.

Azon befolyás, mellyet a tűzkárbiztosítás a polgári jólétre gyakorol, mindenütt a legfőbb jelentésű; de még elevenebben tűnik ki e befolyás a mezőgazdasátnál, hol a jószág bece hasonló tűz-pusztítások által sülyed, ugy-szintén nagyobb iparvállalatoknál. Angliában nem kötnék bérszerződést anélkül, hogy a bérnöknek a biztosítás különös kötelességeül ki ne köttetnék. A honnan az országos tüzpénztárakon kívül, lehet akadni vidéki egyletekre, mellyek olly célból alakultak, hogy tűzvész alkalmával egymást természetbeliek, barom, hajó, szerszám stb. által kölcsönösen segítsék.

Bécsben 1828 jul. 15. alakult az első égés ellen kölcsönösen biztosító-társulat, melly annyiban nevezetes, hogy joga volt a biztosítottaknál levő hátralékokat, a rendes bíró közbenjárulása nélkül egyszerre zálog utján behajtani. A biztosításra nézve hat osztály állított fel a tűzveszély fokához képest, tekintettel az építésmód, a ház fekvése s a benne üzött ipar-vagy egyéb foglalkozásra nézve. A biztosított tárgy értékének meghatározása a társulatba belépőre volt bizva, ez értékecsü azonban az épületek jelenlegi (akkori mikor a bevallás történt) állapotát meg nem haladhatta. A kárpótlás megítélése ugy ment véghez, hogy egy bizottmány határozta meg, az épület hányadrésze égett el. A kártérítés rátáiban történt, a szerint a mint a felépítés előhaladt. A résztvevők főkötelezettsége az újrafelépítés s azoknak kedveznek a kárpótlásakor, kik jól és tüzmentesen építettek. stb. A társulat valami

nagy részvétnék soha sem örvendett, legalább olly nagynak nem, mint az ugyancsak bécsi, 1824-ben alakult, 1838-ban megerősített első ausztriai tüzbiztosító-társulat, melly már részvényekre alakult. Az eredeti részvénytőke 2 millió ft. volt 2000 ezer fős részvényekben. E tőke legújában 3 millióra emeltetett 2000 ezeröttszáz fős részvényekben s egy egy részvény után 20% azaz 300 ft. fizetett be készpénzül, mellytől 5% évi kamat jár. A hátraléktartozásról a részvényesek adósleveleket állítanak ki. Ez intézet kiterjeszkedik a jég és más elemi károk biztosítására is. stb.

A berlini tüzbiztosító-társulat a második helyet foglalja el a részvénytársulatok közt, mindjárt a hamburgi után az egész német földön. Bizonyos Averdick nevű ur alapította 1812, ki a londoni „Phoenix“ társulatnál Hamburgban volt alkalmazva s Berlinbe menekült. Averdick különösen nagy kereskedelmi biztosításokra törekedett és nem tartotta elég jutalmazónak a biztosítást a szárazon, apró helységekben meghonosítani; azért a külföldhöz fordult s az intézetnek olly kiterjedést szerzett, minőt az segélyforrásainak gazdagságához képest méltán igényelhetett. E műtétnek nagy szerencse lett következtése, a részvényesek évenként jó osztalékokat kaptak. Az intézet tőkéje 850 darab ezer talléros részvény. A részvényátvételével 200 tallért azonnal készpénzül ki kell fizetni, a maradéktartozásról a részvényes, sola-váltót ad, az igazgatóság rendelkezésére, melly a felmondás után két hónappal fizetendő. Az első 20% befizetésért a részvényesek 4% kamatot kapnak. A részvények csak ollyanoknak adatnak, kiknek lakása nem igen távol van Berlinton, hogy a netalán szükséges pótfizetéseket rögtön be lehessen tőlük hajtani stb. Ügynökök 5% provisiót kapnak; főügynök kap 7 1/2%-t, a körülmények szerint többet is. A közgyűlésben, 1—5 részvényig egy, 6—10 részvényig kettő, 11—15 rg. három, 15-nél több részvény után négy szavazat jár stb.

A biztosítási feltételek, mint azt a dolog természete mutatja, a szeriut változók, a mint az épületek többé kevésbé tüzmentesen építvők. Mert igen egyszerű annak beláthatása, hogy csereppel fedett, jól épült háztól annyi biztosítási díj nem járhat, mint szalmával vagy náddal fedettől; valamint a szomszédság is sokat tesz e tekintetben; mert ha a szomszédban könnyen tűzkapható tárgyak nincsenek, puska-por, kénkö, salétrom, szurok, olaj, égettbor, spiritus, len, kender, széna, szalma, természetesen a biztosító-intézet „risico“-ja, következőleg dijszám-bavétele sem olly nagy. — Fődolog, hogy a biztosított, a biztosítandó épületnek olly értékét mondotta legyen be, mint a mennyibe kerülne annak felépítése, nagyobb árt pedig a jelen értékénél ne mondjon, mert ez által csak biztosítási díját szaporítja, a nélkül, hogy kárpótlásul a tűzkár becsértékénél többet kapna. Mert nagyon természetes, hogy a becsünél nem az a kérés, vajjon ez vagy amaz épület 6000 pftba került-e, mikor készült, hanem hogy most annyira elvan-e használva, mikép csak 2000 pftot ér! Mindig a folyó érték szerint kell biztosítani.

Kedvencz tárgyakat, mint festmények és egyéb művészi dolgok, éremgyűjteményeket stb. szakértők által megvizsgáltatni, és különösen kell biztosítás végett bejelenteni. Az egész biztosítási díj előre fizetetik. Ki öt évre biztosít, csak négy évről fizet s az ötödikben ingyen részesül a biztosítás jótéteményében. Ha a biztosított tárgyak más helyre vitetnek a biztosítási jegy megnevezett helyről, vagy ezt tenni a biztosítottnak csak szándékában van is, köteles erről előbb a társulatot értesíteni, és ha a megváltozott risiconak magát kiteszi, megkívántató esetben, a biztosítási díj körülmények szerinti felemelésébe beleegyezni kénytelen. A tűz kiütése esetében a biztosított köteles a biztosított tárgyakat teljes erejéből védeni s ha lehetséges, biztosságba helyeztetni. Köteles a kiütött tüzről azonnal előleges jelentést tenni az intézet valamelyik ügynökének vagy magának az intézetnek. Ki e jelentést legkésőbb négy hét alatt az égés napjától számítva meg nem teszi, minden igényét elveszti a kárpótláshoz. Zendülés, földrengés, háboru, és a biztosított szándékos roszakaratával történt égések nem kárpótoltnak. (Menyköltés által okozott tűzkár kárpótoltnak.) Minden valóságos kárt, melly a biztosított tárgyakat éri, s melly a biztosított összege felül nem megy, akár maga a tűz, akár a víz általi oltás, akár az épület egyes részeinek lerontása által okozott, hogy a többi részeket megmentésék, az intézet teljesen kárpótol s minden levonás nélkül, két hónap alatt a történt bizonyítás után, készpénzül lefizet, természetesen, ha az egész érték volt biztosítva.

Bizonytalan és vitás esetekben az intézet aláveti magát részrehajlatlan bírák compromissarius ítéletének. A legnagyobb díj ez intézetnél 15 és a legalacsonyabb 1. per mille.

A berlini tűzkármentesítő-intézet nem tartozik azon intézetek közé, mellyek nagy zajt szoktak magok körül ütni, a honnan kevésbé ismeretes, mintsem soliditása megérdemlené, de biztosságra nézve, közönségének a legnagyobb megnyugtatót szolgáltatja. Részvénytőkéje, mint már mondtuk, 850,000 tallér; tartalék-tőkéje több mint 232,9000 tallér; a rezervált biztosítási díj meghaladja a 69,700 tallért. Általában 17,942,844 tallér biztosítási összeg-

Török mecset romja. Pusztá-Szeressenyen. (Lásd a szöveget 458. oldalon.)

hez 1, 152, 600 tallér alappal bir, melly biztosságát $6\frac{127}{300}\%$ -re állítja; olly magas foknyi biztosság, minőt a német részvény-társulatoknál bajosan lehet találni.

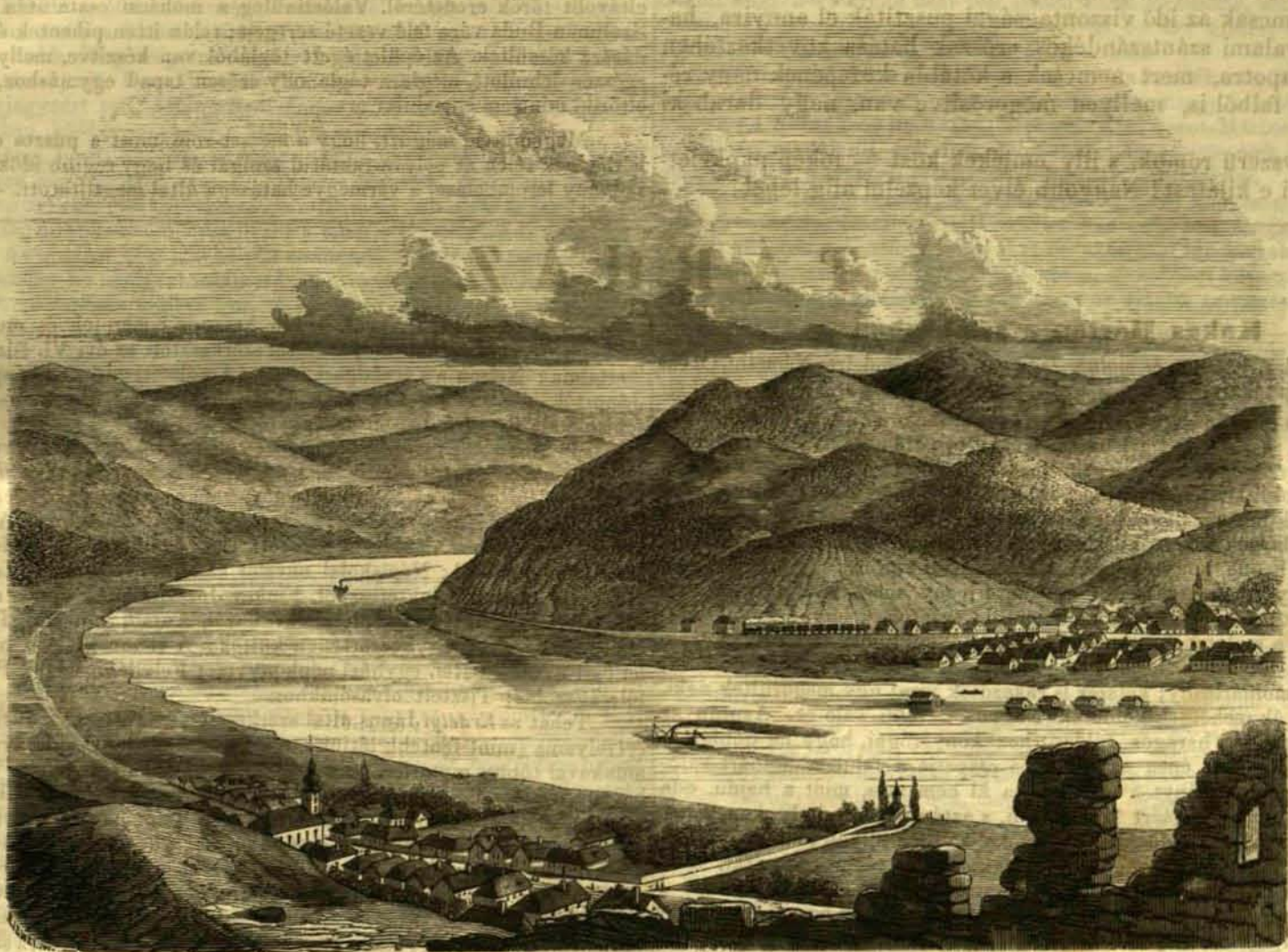
Mivel bennünket közelebből érdekel, nem rekeszhetjük be a fejezetet, hogy néhány szót a triesti „Azienda Assicuratrice“ az ugyancsak triesti „Assicurazioni Generali Austro-Italiche“; és végre is a triesti „Riunione Adriatica di Sicurta“ intézetekről ne szóljunk.

Az elsőt sokan fogják nálunk ismerni, mert hiszen sok pere van Magyarországon. No de igaz is, hogy az intézet nagy veszteségeket szenvedett, s a részvényesek az üzletnek kivált, 1834—1842 kevés hasznát vették. Azóta tiztiz évre az intézet fennállási ideje hétszer prolongáltatott. Alapja, ugy tetszik 2 millio, 2 ezer, 1 ezer ftos részvényre. Megjegyzendő, milly kedvezményekben részesíti biztosítottait, ki az egész díj előrefizetése mellett több évre biztosít díjilletéke után két évnél 5% -t, három évnél 10% , 4 évnél 15% , 5 és több éveknél 20% kap. Ki több évre biztosít, de a díjt évenként akarja befizetni, az első évi díjilletéket kész pénzüll fizeti, a következő évekre pedig díjjegyeket állít ki, mellyeket a biztosított legkésőbb a lejárat idején felhívás nélkül beváltani köteles, különben a biztosítás érvénytelenné lesz. Más intézetek 4—6 évi előrefizetés mellett nyernek egy díjmentes évet, ez intézet már 2 éves előrefizetésnél jótéteményben részesít. Azt a szokását azonban gyakorlatiatlannak kell tartanunk, hogy épületek biztosítását előleges becslés

Kilátás a visegrádi várból.

A Duna mentében elvonuló regényes völgyek egyikébe vezetjük az olvasót. E szép völgyet kerítő hegyek ormainak egyik legmeredekebbjén a régi királyi vár pusztá omladozott falai tűnnek elénk, mellyek szomoruan néznek le az ős Duna hullámaiba, mintha hajdani fényöket siratnák. Ez omladványok történeti viszontagságai annyira ismeretesek már mindenki előtt, miszerint elég ha róla csak annyit mondunk, hogy a rom neve: „Visegrád.“

Nem czélunk itt e tiszteletre méltó maradvány történeti múltját ecsetelni (a mi e lapok folyamában ugy is megtörtént már); jelenleg csak némi magyarázatot kívánunk nyújtani az előttünk levő képhez. A ki valaha e romok között járt, soha sem felejtethi azon nagyszerű és magasztos látványt, melly reá várt, midőn a visegrádi meredek hegy fárasztó s kövecses útján kapaszkodva feljutott a halomra dőlt romok közé, a siri csend és pusztaság mai tanyájára! Nem sajnálja senki a fáradságot, a ki felért s körülnézett az alatta elterülő bájos vidéken! — „Ah mi felséges! milly

Kilátás a visegrádi várból.

nélkül elvállalja, mivel ha egyszer az épület elég, értékének kipuhatólása mindig hiányos lesz. Valamint azon rendszabály sem kivihető, hogy minden szatócs, kézműves, mezőgazda kivált kis mezőgazda, telek- és gazdasági könyvet vezessen, mellyből aztán a társulat eligazodjék. Részletes károknál illy rendszabály csak megjárja, de előforduló viták alkalmával kész lesz-e mindig az intézet illy könyveket teljes bizonyítékul elfogadni? A társulat sok pere azt mutatja, hogy nem. Mi a választott bíróságokat illeti, erre nézve a társulat rendszabályai teljesen homályosak s ezért van annyi baja.

Az „Assicurazioni Generali Austro-Italiche“ és „Riunione Adriatica di Sicurta“ mint általában minden ausztriai biztosító-társulatok, mütéik és alakjokra nézve meglehetősen hasonlítanak az „Azienda“hoz. Ugyanazon előnyöket nyújtják és ugyanazon hibáik vannak, s mellyek legnagyobbika a nem tiszta nyilvánosság. Például az „Italiche“ nem is engedi mindenik részvényes nevét kinyomatni. A „Riunione“ már tekintélyesebb és nem jelentékeny rangot foglal el a németországi biztosító-társulatok közt. Igazgatóságát látszik valamit adni a nyilvánosságra, csak hogy például a biztosítási összeget és díjbevétel minden üzletágban nem mindig teszik ki. A folyó risicokat nem engedik szemmel tartatni. Igen jó gondolat, hogy ügynökök csak részvényesek lehetnek, de e gondolat nem mindig kivihető. Különben az ausztriai biztosítások korántsem állanak a kifejlődés azon fokán, mellyen az északnémetországiak.

(Folytatás következik.)

gyönyörű táj! milly isteni!“ — efféléket szoktunk elragadtatásunkban felkiáltani a nagyszerű és lélekemelő tájak látásán, s azok mintegy bevésődnek lelkünkbe, hogy évtizedek múlva is gyönyörrel emlékezünk vissza a kedves perczre, s képzeletünkben újra meg újra elővarázsoljuk annak élveit. — A változó magasságu s dus növényzetű hegyeket, mellyek e gyönyörű völgyet képezik, az ős Duna szélesre terjedő folyama választja el egymástól, mellynek siető hullámain egymást váltó kisebb-nagyobb járművek jelennek meg, és tűnnek el ismét; amott a tulsó oldalon gyönyörű bércek tövében a szép rendben épült Nagy-Maros helység házai fehérlenek, mellyek közül az egyház emelkedik ki legjobban nyolczszegletes tornyával, mint legnagyobb épület a helységben, felette pedig a hegyoldalok aljában szép rendben munkált szőlők világoszöld leveleit különböztetjük meg a sötétebb színű rengeteg erdők lombjaitól; és valamint e két hegyvidéket a Duna, ugy e helységet a vasut hasítja ketté, melly az egész falun keresztül magas falakkal erősített töltésen halad végig. Itt az innenső parton mélyen alattunk látjuk Salamon ős tornyát, melly a várhegy szik-

lás fokán csaknem a Dunára nyulik ki; s a tulpárti Nagy-Marossal épen átellenben, a vár alatt terül el Visegrád helysége, csinos házaival és templomával. Amott ismét a távolban, mintha a bércek tetején folyna, óriási ezüst kigyóként látjuk a Dunát kétszeres kanyarulatával. S végre, midőn a gyönyörök szemlélésében szemeink már kifáradtak, s a távolból fáradtan magunk körül pillantunk, körülöttünk e tisztos romok, s a szebb multak ez élő emlékköveiben ismét olly tárgyakra találunk, mellyek látása önkénytelen méla merengésbe ragadja vissza lelkünket s előttünk lebegnek a hajdan-kor átszellemült árnyai, s Garayként felkiáltunk:

Itt voltak ők, e vár alatt,
Itt jártak ők a hősök,
Zordabb, de szebb kor gyermeki
Mint szikla és tölgy erősek.

Lehet-e ezen halomra dőlt romoknál nagyobb és hivebb emléket képzelni vagy emelni számokra? —

E pusztán elhagyott emlék-falak egyikén látható még egy valószínű emlék is. Egy régi kőtábla, mellyen négy különböző czimer van, de már alakjokat tisztán kivenni nem lehet; a római számokkal bevéssett 1493-ik év még igen jól kivehető. Ugy látszik, hogy e kőtáblát nemcsak az idő viszontagságai pusztították el annyira, hanem inkább valami szántszándékos erőszak hatása következtében jutott illy állapotra, mert nemcsak a kőtábla közepének nagy része, hanem a falból is, mellyen megerősítve van, nagy darab ki van törve.

Illy nagyszerű romok, s illy emlékek közt — főképp napkelet-kor — élvezni e kilátást! Nagyobb élvezet képzelni alig lehet! —

A ki fáradságát nem sajnálja, s módjában van, kérjük, hogy saját szemével győződjék meg szavaink valódiságáról; bizonynyal dúsan megjutalmazva fogja magát érezni, a feljövétel fáradsalmiért.

Zombory Gusztáv.

Török mecset romja, Pusztá-Szerecsenyen.

(Fehérmegyében.)

Sz.-Fehérvár és a Duna között, a velencei tó déli kifolyásánál az ugynevezett szerecsenyi pusztán, egy magas dombon, mint a mai lapunkban közölt rajzon látható: török mecset romja fekszik. A táj nem annyira síkságnak, mint inkább hullámvonalnak mondható. Északról a budai hegyek egyik ága majdnem Fehérvárig terjed, ennek lejtős oldalán Pákoz, Velence és más helységek gyönyörű panorámát képeznek. Innen dél felé lejtős és hullámos alakban Mohács irányában mindinkább a síkság jelleme tűnik elő. Nagy területű puszták terülnek e tájon, mellyeket egyik oldalról a Duna, másiktól a velencei tó környez.

Ezen török maradványról semmiféle okiratok nem találtattak; sem Seregélyes mezőváros levéltárában — mellynek bíróságához a pusztá tartozik — sem másutt; hanem a szóhagyomány és az építészeti modor minden kétséget eltávolít török eredetéről. Valószínűleg a mohácsi csata után épült, midőn Szolimán Buda vára felé vezetett seregeit; talán itten pihentek és a vár támadására készültek. Az épület égett téglából van készítve, mellyről a vakolat egészen lehullott, mégis a téglák oly erősen tapad egymáshoz, hogy inkább eltörnek, mintsem engednek.

Megemlítem még itt, hogy a mecset-rom most a pusztá egyik hasznosbélőjének télen át pelyva-raktárul szolgál és hogy régebbi időkben ezen maradvány lerombolása, a vármegye hatósága által megtiltatott. — *Mffy István.*

T Á R H Á Z.

Kakas Márton a színházban.

LV. Levél. „A kántor és molnár leánya,“ népszínmű, írta Némethi, Ötvös Borcsa jutalomjátékára.

Kántor és molnár leánya! No ezt a csudát megnézzük, ollyant már látam mutogatni, a mi egy tigristől, meg egy oroszlántól született; de egy kántor, meg egy molnár leánya! ez megéri a két huszast. Hanem hát rászédtek a komédiások! Hiszen a molnárnak is külön leánya van ott, meg a kántornak is. Minek hát így bolondítani az embert? Irják a czédulára így: „a kántorék és molnárék leányzói.“ Hanem hát mennykő vig darab ám ez. Anynyit neveltünk benne, hogy csak sok volt. Először van ott egy molnár, meg egy molnárleány, meg egy kántor és kántorleány, meg egy földesur, a ki eltagadja magát: jön egy ispán a molnár földesurától s jelenti a molnárnak, hogy kidobatik a malomból s elmehet falamiástól koldulni; erre ollyan öröm támad az egész társaságban, hogy minden ember elkezd táncolni, danolni; molnárlegény, molnárleány; kétszer is rákezdtek újra; ugy megörültek neki, hogy már most ők mehetnek koldulni. Nagyon nevetni való ez. Azután az öreg molnár elmegy a haragos földesurhoz könyörögni, hogy ne dobják ki a malomból. A földesur épen akkor sorba csapatja a falut, a molnárt kalodába téteti, a molnárleányt a szeretője, a ki nem más, mint a hajdu, oda hozza a földesurhoz az apjért könyörögni, s aztán lesi a kulcslyukon, hogy mit es nál a mátkájával a földesur? Megcsókolja. Erre ollyan jó kedve támad a hajdunak, meg a leánynak, hogy alig tudják abba hagyni a sok nótát. Mert szörnyű nevetni való ez. Azután meg a kántor leányát a fiatal földesur el akarja venni feleségül; azért a kántor ugy haragszik, hogy haragjában kiátkozza az egész világot a helyéből, hogy kiki ájul jobbra balra. Mennykő mulatságos emberek ezek! akkor táncolnak, dalolnak, mikor valami nagy baj történik velük, s akkor átkozódnak, jajgatnak és sirnak, mikor nagy szerencse éri őket. Utoljára a kegyetlen földesur elveszt valami pert, s a kegyelmes földesur által kiüzetik a kastélyból, a miből támad egy hatalmas verekedéssel és áldomással párosult általános ablakon kidobás és megházasodás, a mellyben ki ütlegel, ki menyasszonyt kap, egyszóval mindenki megelégszik. A leereszkedő függöny nem engedé megtudnunk, hogy azután a kik menyasszonyt kaptak, nem kezdtek-e el jajgatni és átkozódni, s a kiket megvertek, nem táncolnak-e odabenn? — Kitélik tőlük. — Hanem végtére is egy tanulság van a darabban, s ez az: „ha csókolózni akarsz, húzd be a függönyt az ablakon, mert meglátnak.“

Kakas Márton.

Irodalom és művészet.

„Megjelent „Uj dalkossorú“, száz új magyar és német dal 5—10 éves gyermekek számára, népiskolákban, óvodákban és családi körökben. Zenéjét szerző Kohn Sámuel, a nemzeti zenedének okleveles növendéke, fela. hely. enged. elemi tanodának tulajdonosa Pesten. Lauffer és Stolp tulajdonosa. — Kisdudóvodák és elemi iskolák tanítói minden további ajánlás nélkül is érteni fogják, milly korszerű e mű és mekkora szükségét pótoland irodalmunkban.

„(A Szent-István társulatnak) a „Szent-Erzsébet-Legenda“ nyomtatási költségeire egri érsek 6 excellentiája urbéri kármentesítvényekben 500 irtot, kalocsai érsek 6 excaja 100 frtot, nyitrai püspök 6 excaja 50 frtot, s a szent mártóni fő apát 6 excaja 50 frtot adni méltóztattak.

— A „Család könyve“ című hasznos ismeretek és mulattató olvasmányok Greguss és Hunfalvy J. által szerkesztett ez évi VI. füzeté megjelent. Tartalma: Nelson s a trafalgari csata (Aczélmetszetű arcképpel). Hunfalvy Jánostól. — Büzők, Csengery Antaltól. — Vác H.-tól. — Égi háboru (rajzokkal) Benedek Józseftől. Egyveleg.

+ Megjelent: Sárospataki füzetek (3-dik kötet) évnegyedes folyóirat, egyház és nevelés, tudomány és irodalom körében. Kiadják Hegedüs László alsó-zempléni esperes, Szeremlei Gábor tanár, szerkeszti Erdélyi János bölcsészeti és nevelés tanára, a m. t. társaság tagja. Tartalma: A hazai bölcsészeti történelméhez, Erdélyi Jánostól; Egyházalkotmány (második közlés), Hegedüs Lászlótól; Népiskolai nevelés és oktatás, Zsindely Istvántól; Mutatvány jelenetek Filokteteszről, Finkey Józseftől; Az ünnep megtartásáról, Menyhért Jánostól; A templomi éneklésről, Antalfi Jánostól; Prot. világkrónika; Magy. prot. egyháztörténeti kútfők; A tiszamelléki h. h. egyházkerület őszi gyűlése; Ref. egyházi népkönyvtár; Felvilágosításul, Pálkövi Antaltól; Igazolás; Tisztelt olvasóinkhoz.

Tehát az Erdélyi János által szerkesztett „Sárospataki füzetek“ első fél-évi folyama (mint fentebb látjuk) teljesen megjelent. Egy 30 ivnyi nagybecsű munkával többet mutathat fel a magyar irodalom s a közönség ítéletét mondhat a vállalatról s kötheti hozzá reményeit vagy aggodalmait. Részünkről határozottan a reménylők táborába állunk. Tudomásunk szerint régen nem indult meg magyar vállalat, czéljának olly kevéssé kedvező körülmények között, mint ez; s még is alig volt, melly a nehézségeken olly rövid idő alatt, olly fényesen diadalmaskodott volna, mint a „Sárospataki füzetek.“ A keszlet mindenütt fölmerülő nehézségei kétszeresen nyomasztók lehettek a vidéki városban, hol az anyagi kiállítás gondjai, a közlekedés hiánya, a szellemi erők és segédforrások összpontosítása, a szállító javító kezek gyakorlatlansága megannyi akadályként állottak elő. S még is — minden anyagi támogatás segélye, minden előleges és utólagos kürtölés nélkül, néhány rövid hónap mulva olly művet állita össze a pataki férfiak egyesülete (Hegedüs László, Szeremlei Gábor s Erdélyi János), mellynek tartalma tudományos és irodalmi tekintetben bármelly „Revuevel,“ egyházi tekintetben pedig bármelly külföldi egyházi folyóirattal bátran mérkőzhetik. S ugy látszik, az elhintett mag nem hullott egészen parlag földre. Örömmel olvassuk a kötet végén a szerkesztőség e nyilatkozatát: „Minket mélyenáthatott az a kedvező fogadtatás, melly részint a napi sajtó útján, részint egyesek tudósításaiban nyilatkozott vállalatunk iránt és felől. Ugy tetszett, mintha nyílt, őszinte megszólalásunk egy nagy lélekzétvétel volt volna a protestantismus mély hallgatása közepett s mi eltaláltuk volna a szót és hangot, mellyet annyian akartak kimondani.“ Részünkről a szerkesztőség e sejtelmében teljesen osztozunk s kívánjuk a legjobb sikert további fáradozásainak. A „Sárospataki füzetek“ jelenleg az egyetlen prot. magyar közlöny! — Még csak annyit, hogy előfizetési díja egy évre 6, félévre 3 pft. Pesten Ráth Mór könyvkereskedése fogad el megrendeléseket.

+ Mezőgazdasági Értéktétel. Dr. Pabst H. W. után fordította Kiss László — ajánlvá mgos Vázsonkői gr. Zichy Kamill cs. kir. kamarás urnak. — Jelen mű az óvári cs. kir. felsőbb gazdasági intézet tankönyve. Tartalma arról értekezik, mint kelljen egy bizonyos földterület termőképességét és jóvedelmét, vagy értékét hiszámítani, a reá fordított, még jelenlevő, már a földre

beruházott üzleti intézményekkel együtt? — Fontos kérdés ez a mezőgazdára nézve. Hány bérlő és jószágvásárló vallott már és vall folytonosan nagy kárt a miatt, hogy elszámította magát, e kérdést nem tudván magának kellőleg megfejteni! E könyv szerzője Némethon különböző vidékein több jövedelem számítás készítésével és átvizsgálásával volt már megbizva — és így e téren gyakorlati szakavatottsággal is fel van ruházva. — E mű a maga nemében legelső irodalmunkban és nagy szükségét pótol.

— (Naptár-szerkesztőnek.) El nem hallgatható hiba az, hogy a vásárlajstromok csak nyomtatnak, mint stereotyp, óvról évrre; mit sem ügyelve az idővel felmerült, újdon nyert vásár-tartásokra. Így a hozzám legközelebb eső Kis-Mária-Czelt például véve: az itt évenként tartatni szokott négy vásár utolsója, mely már sok év óta divatozik, oct. 26-kán esik, egy naptárban sem találhatik feljegyezve. S így több más helyütt. Szükség tehát a jelen vásárok lajstromában a hiányokat kipótolni; jövőre pedig kívánatos, hogy a szerkesztők kísérik a hírlapokat e tárgyban kellő figyelemmel, s a bekövetkezett változásokat, újításokat a közönség érdekében följegyezni el ne mulasztják.

Közli E. I. P.

— (A pestbudai dalárda) mult szombaton, oct. 24-én dalestélyt tartott az egyesület teremeiben, a városi redout-épületben.

Közintezetek, egyesületek.

+ (A magyar akadémia) tört. oszt. ülésében oct. 19-én Toldy Ferenc titkár egy az Amadé grófok várkonyi levéltárából került 1401-ik évi oklevélről értekezett, mely a feldunai vidék védelmét illető országtanács-rendelést tartalmaz s több, főleg Zsigmond király fogsága idejére vonatkozó történeti felvilágosítást nyújt. Erre Wenczel G. néhány az akkori körülményekre vonatkozó megjegyzést tett. Utána Erdi János szólt a magyar érmek elrendezéséről általában, különösen pedig a boszniai érmekről.

— (Harkányi fürdő Baranyamegyében) Ezen nagyhatású és sokat látogatott, kellemes fürdőhelyről azon tudósítást vesszük, hogy ott t. Nikl Mihály tisztartó ur javaslatai következtében számtalan csinosítás és javítás fog jövő tavasszal fogantatva vétetni, mire nézve a felsőbb jóváhagyás is megérkezett volna már. Az újítások közt első helyen említendő az érdemes tisztartónak minden fürdővendég hó ohajával találkozó azon indékedése, mely által az eddig tapasztalt víz szűkén segítve lesz. A fürdővíz ugyanis oly kevés volt, hogy naponként egyegy órát kelle várni, míg a kifogyott forrás ismét megtelt. A fürdőre is felügyelő urodalmi tisztartó most felső helyen is jóváhagyott oly intézkedést tett, hogy a 8¹/₂ akónyi 48 fürdő kád helyett 5 akósakat hoz be, minélfogva kevesebb víz kellvén, a fürdés zentul rendszeren, minden megakadás nélkül fog végbe mehetni. A harkányi fürdő számos látogatói bizonyosan örömmel veendik e híreket. — Közli Bs.

△ (Temesvárott nőegylet alakult.) „Mária-hilf nőegylet, munkás keresztényi szeretet gyakorlására,” melynek célja a nőnemet, főleg a cselédszót megóvni az erkölcsi elromlástól, elszegényedéstől, minden valláskülönbőség nélkül.

Közlekedési eszközök.

△ (A tizza-zagyvai vasúthid) e hó 17-én nyitattott meg. Szolnok e napon ünnepet ült. A „Mező-Tur” mozdony egy maga vonult át lassan a tizzai ideiglenes, 8 évre számított, vörös fenyőből remek készíttéssel épült hidon. Jelen voltak ez ünnepélyen a városi előljáróság, a közigazgatási hatóságok, a vasutigazgatóság tagjai, számos meghívottak és roppant néptömeg. A hid oly erős, hogy az átmenet alatt a hid alá figyelni kirendeltek semmi recsegését sem vették észre. Visszafelé a mozdony már több kocsi vont maga után s rendszeres sebességgel röppent át a hidon Tenyő felé. Az ünnepélyes pillanatot mozsarak durrogása és hatalmas örömrivalgás jelenté. A hidontuli őrháznál a főépítész áldomáspharag emelt, kísérve a számos mérnöki és hivatalnok személyzet és a nagy néptömeg éljenei által. Az egész vonal Debreczen s Nagy-Várad felé Császárné Ó Felsége legmagasb nevenapján jövő november 19-én fog ünnepélyesen megnyitattni s a közhasználatnak átadatni. Nagy ünnepélyesen ez némcsek a nevezett vidéknek, de az egész szép magyar hazának.

+ (Most készül nagy gyorsasággal „Europa” a Dunára) a budai hajógyárban négyszáz lóerőre. Egyike lesz ez a Dunán pompázó gőzösök legnagyobbikának, testvére a hasonló erejű Pontusnak.

Műjság.

△ A B. P. H. írja: Az eperjesi takarékpénztár egyesület Ó cs. kir. Apostoli Felségének legkegyelmesebb otléte alkalmából az Eperjesen alapítandó kisdudóvó intézet számára 200 pftnyi összeget szentelt, mely loyális tett ezennel elismeréssel köztudomásra hozatik.

△ (Az esztergomi alreáltanoda) e hó 15-én nyitattott meg, nemcsak helyből, de a vidékről is szép számban összegyűlt közönség jelenlétében. Bibornok primás ő eminentiája akadályozva levén, őt az esztergomi főkáptalan egyik kanonoka képviselé. Szónokolt a polgármester, ft. Haas Mihály iskolai tanácsos; az intézet hitoktatója. E tanodának ez évben csak első osztálya nyílt meg, a többi kettő pedig a jövő évben fog megnyitattni. Kapcsolatban áll ez egy elemi iskolával is. A 30,000 pftba került iskolaépületben Esztergom polgársága örök emléket emelt hazafiságának.

— (Néposztási előkészületek.) Jövő november és december hónapokban, a m. kormány rendeletéből, népszámlálási nagyszerű munka fog végbe vitetni birodalom-szerte; — melyhez előkészületül most — mint vidéki tudósításainkból értjük — minden felekezeti lelkészek írószobáiban az a dolog van napi renden, hogy az 1837—1842 született és ma is élő férfigyermek az anyakönyvekből kikerestetnek, és nyomott jelzetű nyolezadrét

cedulákra, mindenegy fiu kezébe kiadatnak, neki majd felmutatandó rövid keresetségi oklevélül szolgálándók. A mi valóban nem kis feladat a népesebb községekben levő lelkészeknek.

△ (Léghajzás.) Mult vasárnap becsátotta fel Berg Vilmos Moszkva nevű léggolyóját másodszor a régi fűvészkertből, melynek tere belépti díj mellett néző helyül szolgált de nem telt meg úgy vendéggel mint kint az utca ingyen nézővel, hol a sok ember miatt nem is lehetett látni a közönséget. A léggolyó felöt után emelkedett fel szép lassacskán s fönt a levegőben sokáig nem tudta elhatározni magát, hogy a világ melyik tája felé vegye útját, mert tökéletes szélcsend uralkodott, végre Budára a Svábhegy irányában szállt át a poros főváros felett. A léggolyón egy kosírféle csüggött, melyből egy ember színes papírokat hányt alá és két nemzeti zászlót lengetett. E kosár feléről több öles kötélhágcsó csüggött alá; ennek legelső fokába kapaszkodott Regenti a merész léghajós s miután magát meglóbálta s testgyakorlások a levegőt jobbra balra összevissza rugdalta, felmászott azon a kosárba, hol most már ketten voltak és hihetőleg barátságosan osztottak meg a magukkal vitt cipón és egy üveg jóféle szőlőnedven. A hirdetés szerint Berg, a léggolyó tulajdonosa, a tiszta jövedelem felét Regenti merész léghajósna, másik felét pedig a pesti szegényeknek engedi át. Esteli hat órakor már leszállt a földre a léggolyó és pedig a Sashegyen épen Havas József kir. t. szőlőjében. Havas ur a léghajósokat megvendégelé, kik emlékül egy selyem zászlót hagytak nála, melyet légi utazásuk alatt kezükben lengettek. — A számadásból kitűnt, hogy Berg urnak nem volt semmi tiszta jövedelme, sőt még a rendes költségek fedezésére, maga zsebéből 306 frt 56 krt fizetett és így Regenti léghajósna s a szegényeknek nem jutott semmi.

△ (A somlyai szüretet) ez idén oct. 20-án kezdék meg és nem halaszták 29-re, mint más évekből tenni már igen régtől mintegy bevett szokás volt.

△ (A Körös szabályozásán) Szentes, Kun-Szent-Márton és Szelevény határaiban rendkívüli erélyvel dolgoznak. Az átmetszések bevégezése már közel várható, a szentesi átmetszés pedig már egészen kész.

△ (Az „Engländer és fia” szintén bukott pesti nagykereskedőház) hitelezőinek ajánlatot tett, hogy a Boskovicz ház csödjének megszüntetése után minden követelést és elfogadványokat tizenkét havi időhosszabbítás után teljesen ki fog fizetni és pedig 50 százalékot 6, — 25%-ot kilencz hó és 25%-ot egy év után. Biztos kilátások vannak, hogy az ajánlat az összes hitelezők által el fog fogadtatni. (B. P. H.)

△ (Less ha nem volt!) Pest cainos és szép. A község tanács bizottmányt nevezett ki az ujtér-sétányának csinosítására; továbbá a Pest határában levő mintegy 30 fahid is kövé fog változni, azaz hogy helyükbe téglából fognak hidakat építeni; a kerepesi-ut melletti fakó homoktér pedig megzöldül, mert fákkal akarják beültetni.

△ Liszt Ferencz nejétől D'Augoult grófnőtől, ki Stern Dániel név alatt mint író ismeretes, elvált, második leányát pedig a napokban adja férjhez Olliver Emil francia ügyvédhez, ki 1848-ban a Rhóne-torkolati megyében az ideiglenes februári kormány biztosa s a köztársaság egyik kitűnő vezére volt.

△ (Emlékezzünk meg a magyar nemzeti múzeumról!) Nem hinnők, ha csak magától a nevezett intézet könyvtárnokától panaszkép nem hallottuk volna, miszerint a tönkálló kormányrendelet dacára is, a kiadók többnyire megfelelnek az ujan megjelenő könyvek, sőt lapok köteles példányait is beküldeni. E vád legsúlyosabban a vidéken megjelenő művek kiadóit illeti. Erdélyből is 1846 óta alig érkezett be valami; a lapokat pedig sem innét sem Magyarországon vidékéről szintén nem küldik meg. E hanyagságot óvakodunk szándokolt vétkes hazafitlanságnak nevezni, hanem tulajdonítjuk azt egy kis figyelmetlenségnek, mely azonnal megszünnend, mihielyt lesz, aki az illetőket ebbeli hazafiu tartozásukra figyelmezteti és arra nézve felvilágosítja. Nagy és hazafiu szolgálatot tenne nemzeti múzeumunknak az is, ki a vidéki vagy az erdélyi magyar lapok akármely évi folyamának folyóiratoknak egy vagy több példányát beküldené, mert nevezett intézetünk könyvtárában az illyesek teljesen hiányzanak. Örüljünk hogy van illy szentélyünk, hová hasonló emlékeinket a tudományosság és nemzeti életünk fenntartására összehalmazhatjuk — siessünk tehát ez alkalmat felhasználni és ez által hazafiu köteleztségünket teljesíteni!

△ (Egy kis jó újság a vig gyóricieknek.) A gyóriciek nem egyszer irigyelték tőlünk pestiektől, hogy mi uszva uszunk a sok élvezetben. Mig minket felváltva vagy sokszor egyszerre három jelesbnél jelesb zenebanda is mulattat, addig hozzájuk az egyetlen Farkas Miska is sokszor olyan, mint a hűtlen szerető, ki el-eltávozik máshova újabb hódítások után. Most azonban mi járunk így Patikáros Ferivel, ki hozzájuk készül, visszajövet pedig Pápát és Székes-Fejérvárt is megérinti.

△ (Bielos szer a lakbér határtalan emelkedése ellen.) Lipscebén részvénytársulat van alakulóban, mely házakat fogna építeni s mely tőkéje után ez uton 7% jövedelemre számít. Nem rossz gondolat. Ha e hausherr-társulat ennyi kamattal megelégszik, akkor a házépítés e módja a lakbér olcsóságát vonandja maga után és ohajtandó, hogy példájukat nálunk is kövessék.

+ (A Szilágyság.) A „Kol. Közöny”-ből lehetlen ki nem írunk a következő sorokat: A Szilágyság közeletéből utóbbi évekről a haladásnak minden tekintetben örömdetes jelenségeit észleljük. A közmivelődés számára a zilahi hat oszt. reformált s a somlyai négy oszt. gimnasiunok képeznek jól szervezett emeltyút, melyek közül az elsőnek rövid időn 7, a másodiknak 8 osztályuvá emelkedéséhez van remény. Az olvasás mind szélesebb körben veszen elterjedést s az olvasók mennyisége a közelebbi három évben megtízszereződött. Több falusi és vidéki nyilvános könyvtár mellett Somlyón, Zilahon és Tasnádon életképes casinók állanak fenn, melyek fiók gazdasági egy-

